

РОЗДІЛ 8

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПАРАДИГМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (Воронкова В.Г.)

8.1 Парадигма глобалізації: сутність, значення, нове розуміння

8.2 Політична глобалізація як новий тип міждержавних відносин.

8.3 Економічна глобалізація як нова стадія процесу інтернаціоналізації.

8.4 Культурна глобалізація як процес формування нової глобальної культури.

8.5 Глобалізація як системна цілісність економічних, політичних, культурних та національних процесів.

8.6 Місце і роль України в глобалізаційних процесах

Висновки до восьмого розділу

8.1 Парадигма глобалізації: сутність, значення, нове розуміння

Сучасний світ надзвичайно складний і динамічний. Визначальним є посилення процесу глобалізації, тобто збільшення взаємодії економічних, політичних, соціальних, культурних, правових та інших факторів. Зміст глобалізації зводиться до неминучості повної планетарної інтеграції, переходу від безлічі держав, народів, націй і культур до єдиної світової держави.

По суті, під терміном „глобалізація” розуміється взаємозв’язок процесів інтернаціоналізації економіки, розвитку єдиної системи світового зв’язку, зміни й ослаблення функцій національної держави, активізації діяльності транснаціональних недержавних утворень, у тому числі таких, як етнічні діаспори, релігійні рухи, мафіозні групи.

Основна мета даного наукового дослідження – виявити **парадигму глобалізації** в контексті сучасних процесів – економічних, політичних, соціальних, культурних. Тому підходи до аналізу глобалізації будуть самі найрізноманітніші - онтологічні, феноменологічні, антропологічні, аксіологічні, метафізичні тощо.

Парадигма – це:

1) поняття античної і середньовічної філософії, що характеризує сферу вічних ідей як первообраз, зразок, у відповідності з яким бог-деміург створює світ сущого;

2) у сучасній філософії науки-система теоретичних, методологічних та аксіологічних установлень, що сприймаються в якості зразка вирішення наукових задач, які розділяються всіма членами наукової спільноти.

Термін “парадигма” в філософію науки в філософію вперше вводить позитивіст Г.Бергман, але адекватний пріоритет у його використанні і розповсюдженні належить Т.Куну. У своєму доробку “Структура наукових
Воронкова В.Г.

революцій” (1962)

Т.Кун говорить про можливість виявлення двох основних аспектів: епістемологічного; соціального. В епістемологічному плані парадигма являє собою сукупність фундаментальних знань, цінностей, переконань і технічних прийомів, які виступають в якості зразка наукової діяльності, в соціальному – характеризуються через конкретну наукову спільноту, що розподіляє певні наукові погляди, цілісність і межі якого вона розділяє. Існування парадигми, згідно з Т.Куном, пов’язано з періодом нормальної науки, в межах яких вони виконують проектно-програмну і селективно-заборонену функції.

Зміна парадигми здійснюється через наукові революції, що пов’язано із своєрідним переключенням наукової спільноти на нову систему світобачення і цінностей. Критика надмірного психологізму в розумінні парадигми спонукало Т.Куна конкретизувати свою позицію через посередництво поняття “дисциплінарної матриці”, синонімічно епістемічному контексті парадигми.

В структуру дисциплінарної матриці євроінтеграційної парадигми входять: символічні узагальнення, що складають формальний апарат і мову, характерну для конкретної наукової дисципліни; метафізичні компоненти, що визначають найбільш фундаментальні теоретичні і методологічні принципи світорозуміння; цінності, що детермінують панівні ідеали і норми побудови і обґрунтування наукового знання.

Поняття парадигми в пізніших доробках Т.Куна пов’язано в більшій мірі з характеристикою інтегральних соціально-психологічних аспектів наукової спільноти. Разом з тим в контексті сучасної соціальної філософії поняття парадигми є більш продуктивним при опису еталонних теоретико-методологічних засад наукового пошуку.

В сучасну парадигму глобалізації входять наступні її різновиди:

1) фактуалістська парадигма (структурний функціоналізм теорій соціального конфлікту);

2) дефіціоністська парадигма (символічний інтеранціонізм, феноменологія, етнометодологія);

3) парадигма соціального біхевіоризму (соціального обміну концепції). Для теорій Т.Куна характерно, що стара і нова парадигми не сумісні: нова парадигма не продовжує відбутися розрив, так як нова парадигма повинна підпорядковуватися новим принципам, законам, тенденціям.

Парадигма глобалізації зводиться до наступного:

- виявлення сутності, природи і основних характеристик глобалізації, яка являє собою процес універсалізації;

- становлення єдиних для всієї планети Земля структур, зв’язків і відносин в різних сферах життя суспільства;

- глобалізація має складний багаторівневий характер розгортання як соціально-історичного процесу сучасності загальнопланетарного масштабу;

- в межах глобалізації, як об’єктивного і всеохоплюючого

інтеграційного процесу, відбуваються: інтеграція та диференціація; універсалізація (морально-етичних цінностей) та уніфікація (у вигляді “вестернізації” у площині масової культури та стандартизації життя); інформатизація та нові аспекти дезінформації (через формування “бажаної” громадської думки) суспільства;

- зростання взаємозалежності (політичної, економічної, в питаннях безпеки існування) всіх учасників постіндустріального дискурсу, а разом з тим – і рівня напруженості у світі, яка проявляється в антиглобалізаційних виступах та рухах, появі організованого “світового тероризму”, з одного боку, та створення образу ворога за “віссю зла”, – з іншого.

Нерівномірність економічного розвитку країн та розвиненості демократично-правових і громадянських інститутів у різних суспільствах спричиняють як до принципового не сприйняття західних цінностей ліберальної демократії та громадянського суспільства менш розвиненими країнами та спільнотами. Зростання темпу життя та ефективності використання часу (в тому числі й тривалості життя окремого індивіду) у якості негативних наслідків спричиняє до ефекту “футурошоку”, конформізму кризи самоідентифікації та фрагментарності світосприйняття.

Глобалізація, як процес, який з кожним наступним обертом викликає гострі суперечності, а відтак спричиняє опір самому собі, перетворюючись на практичну й теоретичну проблему, у якості історичної альтернативи може або:

1) спричинити до принципово нового етапу поступального розвитку людства;

2) або ж призвести до крайньої форми загострення протистояння її учасників, “війни всіх проти всіх” і, зрештою, до світової катастрофи.

Попри весь драматизм даного твердження, бажано, щоб глобалізація відбувалася тільки в гуманітарному вимірі, а за всіх інших неоімперських варіантів розділення загальнолюдської спільноти за будь-якими факторами та критеріями нерівності, вона рано чи пізно призведе до краху та катастрофи.

З кола тих протиріч, які, з одного боку, уможлиблюють подальший розвиток глобалізації як динамічного процесу, а з іншого, – є постійною загрозою стабільності та безпеці існування в світі, можна виокремити їхні три основні рівні:

а) протиріччя на рівні суб’єктів міжцивілізаційних відносин та контактів (найбільше напруження спостерігається між західною та ісламською цивілізаціями);

б) загострення та наростання протиріч в межах самої глобалізації як всеохоплюючого інтеграційного процесу; зокрема йдеться про зростання невдоволення в свідомості європейців порушенням прав і свобод людини в економічній та соціальній сфері, з відповідним акцентуванням уваги на цінностях соціальної справедливості – як в традиційному контексті, так і з огляду на сучасні міжнародні конфлікти у їх “глобалістському” вимірі несправедливості;

Воронкова В.Г.

в) протиріччя, пов'язанні з фрагментарністю світосприйняття у свідомості, збільшення темпу життя та кризою самоідентифікації як на особистісному рівні, так і на рівні окремих спільнот (Мозговий О.Л.)

За визначенням ООН, **глобалізація** - це загальний термін, що позначає усе більш складний комплекс трансграничних взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами і ринками, що виявляється в розширенні потоків товарів, технологій і фінансових засобів, у неухильному зростанні й посиленні впливу міжнародних інституцій, громадянського суспільства, у глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, у значному розширенні масштабів трансграничних комунікаційних та інформаційних обмінів, насамперед через Internet, у трансграничному перенесенні захворювань і екологічних наслідків і в усе більшій інтернаціоналізації певних типів злочинної діяльності.

Під глобалізацією можна розуміти поступове перетворення світового простору в єдину зону, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, вільно поширюються ідеї і пересуваються їхні носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів, шліфуючи механізми їхньої взаємодії.

Глобалізація – це утворення міжнародного правового і культурно-інформаційного поля, інфраструктури міжрегіональних, у тому числі інформаційних обмінів. Сьогодні дати чітке і єдине визначення глобалізації складно, різні питання цього процесу є предметом вивчення багатьох наук, кожна з яких має свій дискурс. Крім того, необхідно прийняти до уваги, що глобалізація є історичним процесом, що розвивається протягом сторіч і цей ще незавершений.

Особливостями глобалізації в умовах ХХІ ст. є кілька основних факторів, серед яких слід виділити наступні:

1. **Системна цілісність** світу як посилення взаємозв'язку між центром і периферією та посилення впливу сильних держав.

2. **Зростаюча глобальна стратифікація**, що пов'язана з поділом світу на багаті (28) та бідні (160) держави, серед яких більше мільярда людей використовують менше одного долара на день, 826 мільйонів недоїдають, майже мільярд не має доступу до чистої води.

3. **Технологічна диференціація**, що розвивається в умовах постіндустріального, індустріального та інформаційного суспільства.

4. **Системна вестернізація**, яка охоплює всі сфери життя, поширюючи швидкими темпами явища „макдональдизації”, західного способу життя та гомогенізації культур.

Теоретична розробка і реалізація національних конкурентоспроможних, глобально орієнтованих стратегій розвитку сьогодні є найактуальнішим питанням. Оцінюючи місце України у сучасному світі, ми повинні враховувати різні фактори, виходячи також із перспективи.

Європейська інтеграція відповідає життєво важливим інтересам українського народу, вона є визначальним чинником як міжнародної діяльності

України, так і її внутрішньої політики на тривалу перспективу, зміцнює безпеку країни та позитивно впливає на відносини України з усіма державами світу. Неухильна реалізація курсу на інтеграцію до Європейського Союзу забезпечуватиме гарантії верховенства права плюралістичної демократії, дотримання прав людини, розвиток в Україні громадянського суспільства, побудову соціально-орієнтованої ринкової економіки.

8.2 Політична глобалізація як новий тип міждержавних відносин

Політична глобалізація охопила всі країни і народи, являючи собою мережу найрізноманітніших політичних взаємозв'язків, що швидко зростають; поглиблення взаємозв'язків між найважливішими політичними центрами; інтенсифікація **транскордонних політичних зв'язків**; широкий спектр міжполітичних взаємовідносин, що призводять як до взаємозбагачення, так і до виникнення нових економічних проблем; визначення нової ролі держави та інших суб'єктів міжнародного життя у глобалізованому світі; перспективи становлення глобального суспільства; формування нових політико-економічних систем та нових „політичних акторів” на міжнародній арені, що являє собою нові напрями інтернаціоналізації світового господарства. Політична глобалізація означає фундаментальну зміну світового порядку, демонструє собою виникнення політичної культури, політичної свідомості, нового типу міждержавних відносин. Параметри політичної глобалізації визначаються кризою потенціалу окремих держав, зростанням глобальних проблем планетарного масштабу, посиленням ролі міжнародних організацій. Найбільшого впливу в контексті політичної глобалізації зазнали такі сфери, як міжнародні відносини і політична і економічна культура. Важливою рисою політичної глобалізації є те, що в жодній сфері вона не досягла такого високого рівня, як у глобалізації фінансових ринків. Теорія політичної глобалізації робить акцент на масштабності тих змін, які охопили майже весь світ, а з іншого, начебто свідчила про потенціал західної моделі розвитку, яка визначає і уособлює цю тенденцію до глобалізації. Особливого поширення ідей політичної глобалізації набувають в період 90-х років, коли західний світ досяг значного економічного зростання, азійський світ уповільнив свій розвиток внаслідок кризи, а посткомуністичні країни почали активно впроваджувати ринкову економіку. Глобалізація проявляється в залученні багатьох різноманітних чинників, починаючи з культури, освіти, світоглядних настанов, закінчуючи умовами життя й **загальним розвитком особистості**, що сприяє ефективності нової системи.

Ознаками політичної глобалізації є: активізація міжнародних політичних і фінансових організацій, розвиток міжнародних комунікацій, взаємне збагачення культур, глобальна взаємозалежність соціальних і політичних

рішень, активізація міжнародних фінансових трансакцій, збільшення обсягів міжнародної торгівлі, засвоєння західних стандартів споживацької культури, що сприяє розвитку космополітичного світогляду і провокує відродження різного роду фундаменталістів та антиглобалістських рухів. Держава втрачає статус єдиного суб'єкта інтегрування і представлення інтересів великих спільнот. Національні уряди опинилися у лещатах між глобальними силами і місцевими потребами. Нині за право виконувати роль вирішальної сили управління суспільним розвитком одночасно з державою змагаються глобальний ринок, наддержавні інститути, органи місцевої влади, розгалужені громадські та приватні мережені структури. Кардинально розширюється локус управлінської діяльності, зміщуючи акценти з національного на субнаціональний рівень. Управління суспільством в умовах перманентної турбулентності активізувало завдання всебічного вивчення надскладних мультиматеріальних і багаторівневих взаємозалежностей процесів політичної глобалізації. Важливо підкреслити, що в умовах нестандартного стану глобального середовища актуалізація множинних владних авторитетів, роль загального спрямовуючого центру, здатного забезпечити керованість суспільством, залишається **за державою** з її управлінськими важелями. На відміну від ідей домінування та незалежності ієрархічно побудованої системи державного управління у теорії суспільно-політичних мереж **державні інститути** розглядаються у ситуації тісної взаємозалежності, координації інтересів і обміну ресурсами з іншими громадськими та приватними агентами, залученими у процес ухвалення та реалізації політичних рішень, які б задовольнили усі сторони колективних дій. Провідною темою міжнародних економічних відносин є **співробітництво** на партнерських засадах **між державним і недержавним секторами**.

Глобалізація політичних інститутів.

До кінця XX ст. сформувалася світова економіка, в якій бізнес, політичні рішення та економічні процеси в різних країнах залежать один від одного. В цій глобальній економіці прямо задіяні більшість економічних ресурсів і найбільш впливові групи інтересів; створена світова культурно-інформаційна мережа для вирішення глобальних економічних, екологічних і проблем безпеки стала створюватися глобальна система прийняття політичних рішень глобального порядку (ГСППР), зачіпаючи всі країни, що мають відношення до глобалізації політичних інститутів. Таку глобальну систему прийняття політичних рішень багато вчених називають **світовим урядом**. В дійсності була сформована ГСППР згідно **матричного принципу** управління, тобто мережі центрів прийняття рішень, що ієрархічно невибудована. Можливо говорити про мережений уряд, що включає в себе такі організації, як Рада Безпеки ООН, Політичний комітет НАТО, керівництво Міжнародного валютного фонду і Всесвітнього банку, уряду найсильніших держав - членів „Великої вісімки” і Китаю. Велику Вісімку як окремий інститут, провідні європейські організації

(Єврокомісія, ПАСЕ, Євросоюз), Інтерпол, різні організації по контролю і регулюванню, такі як МАГАТЕ (агентство з атомної енергії), ФАТФ (агентство по боротьбі з відмиванням грошей), АСЕАН, ВТО, керівництво найбільших корпорацій та їх об'єднання (ОПЕК). Вузли цього мереженого уряду взаємно залежать один від одного, проте один одному не підпорядковуються. Управлінські команди тут передаються не у вигляді наказів, а у вигляді проектів. Кожна ініціативна політична сила виступає в цій мережі зі своїм проектом, втягуючи всіх інших суб'єктів глобальної політики в свій проект. Таким чином, політична боротьба в глобальній мереженій політичній системі виступає не як боротьба партій, а у двох видах: **як боротьба проектів і як боротьба вузлів один з одним за ресурси та ініціативу**. Кожний проект – це матриця системи взаємних відносин вузлів мережі один з одним. В рамках одного проекту є одна квазіієрархія, в рамках іншого – абсолютно інша. Найважливіша політична проблема при формуванні ГСППР – трансформація суверенітету. Традиційно основним інституційним суб'єктом на світовій арені були національні уряди, які після формування Вестфальської системи в XVII ст. узурпували суверенітет. Сьогодні суверенітет національних держав розмивається, він частково реалізується через декілька напрямків: національні органи, транснаціональні корпорації, міжнародне громадянське суспільство, яке являє собою інституціоналізовану суспільну думку (наприклад, „Грінпіс”, „Емністі інтернешнл”, благодійні фонди). Постільки ця мережева система принципово відкрита і створюється не по закону, проте ініціативна, то найважливішою проблемою є її легітимація, яка розгортається в контексті міжнародного права. В цих умовах різко зростає роль засобів масової інформації і взагалі – масової комунікації, які формують суспільну думку. В результаті політична влада формується згідно такої моделі: формується суб'єкт, зацікавлений в реалізації того чи іншого проекту; цей суб'єкт концентрує ресурси, що включають ЗМІ, лобістські групи в різних вузлах прийняття рішень, важливих для реалізації цього проекту; здійснюється впровадження в світову суспільну думку тієї чи іншої інтерпретаційної схеми, яка включає в себе реалізацію проекту в якості складової частини; в тій чи іншій формі здійснюється „народне волевиявлення”, завершується реалізація проекту з опорою на формування суспільної думки. Таким чином, в рамках глобальної політичної системи відбувається становлення **нової форми демократії - маніпулятивної демократії**. При такій маніпулятивній демократії формально дії легітимні, що мають своїм джерелом **народне волевиявлення**, проте по самій суті вони нав'язуються суспільству найбільшими групами приватних і корпоративних інтересів.

Характерні риси сучасних процесів політичної глобалізації наступні:

- інтенсифікація економічних зв'язків;
- наявність жорсткої конкуренції за сфери впливу, поглиблення взаємозв'язків між провідними центрами;

- поєднання гострої конкуренції із розширенням елементів взаємодії і співробітництва ;
- інтернаціоналізація виробничих зв'язків у високотехнологічних галузях;
- формування глобальних ринків;
- інформаційна відкритість;
- стрімкий розвиток комунікацій, що певною мірою супроводжується нівелюванням інститутів самоідентифікації націй;
- інтенсифікація зусиль відносно розв'язання глобальних мереж безпеки.

Таким чином, сучасні процеси глобалізації відображають інтенсифікацію економічних, політичних, соціальних, культурних та інших зв'язків, проте історичні, політичні, культурні й економічні особливості по різному відображаються на їх розвитку. У міжнародному житті разом із традиційними суб'єктами (держава) беруть участь міждержавні (макрорегіональні) інтеграційні утворення і внутрішньодержавні (мікрорегіональні) формування, які інтенсивно взаємодіють, у тому числі в сфері інтересів, що зачіпають і тих, і інших. Дозрівання інтернаціоналізованих відтворювальних процесів призводить до „змішування” різних частин і форм зовнішньоекономічної діяльності, що сприяє зміні економічного значення державних кордонів. Їх роль виконують „Межі впливу” транснаціональних структур, а також „країн-систем”, що здійснюють економічний контроль над середовищем своїх інтересів у світовому просторі. Таким чином, політична глобалізація – це загальний термін, що означає складний комплекс взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами і ринками, які проявляються в розширенні потоків товарів, технологій і фінансових засобів, в зростанні і посиленні впливу міжнародних інститутів громадянського суспільства, в глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, в значному розширенні трансграничних комунікаційних та інформаційних обмінів, перш всього через Інтернет, в трансграничному переносі захворювань і все більшої інтернаціоналізації певних типів злочинності; процес всезростаючого впливу на соціальну дійсність окремих країн різних факторів міжнародного значення: економічних і політичних зв'язків, культурного та інформаційного обміну.

8.3 Економічна глобалізація як нова стадія процесу інтернаціоналізації

В результаті процесу політичної глобалізації посилюються інтеграційні тенденції в міжнародному розподілі праці: національні кордони все менше розглядаються як критерій для сегментації ринку; спеціалізація підприємств

визначається їх транскордонною інтеграцією в багатонаціональних виробничих мережах; багатовимірність технічних центрів приводить до близької технологічної кооперації серед фірм; глобальні інформаційні мережі зв'язують світ в єдине ціле: зростає взаємозалежність найважливіших фінансових центрів; формуються нові міжнародні механізми накопичення і руху капіталів.

Економічна глобалізація – внутрішнє суперечливе явище з великою кількістю прямих і зворотних зв'язків, в яких приймають участь багатонаціональні і національні комерційні структури, національні держави та їх установи, регіональні багатонаціональні об'єднання, формальні і неформальні міжнародні організації, відносини яких характеризуються поєднанням гострої конкуренції із зростаючими елементами взаємодії і співпраці. Основою процесу економічної глобалізації стають інтернаціоналізація виробничих зв'язків у високотехнологічних галузях на основі прямих іноземних інвестицій, формування глобальних по масштабу і невинних по режиму роботи ринків, в першу чергу – фінансових. Елементи глобальної економіки :

- 1) міжнародна науково-технічна сфера;
- 2) сфера міжнародного виробництва;
- 3) світовий ринок і міжнародна торгівля;
- 4) міжнародна валютно-фінансова система.

Економічна глобалізація – це тенденція до утворення всесвітнього інвестиційного середовища та інтеграція національних ринків і капіталів.

Передумови економічної глобалізації наступні:

- дерегулювання фінансових ринків і пов'язаної з ними діяльності;
- технологічний процес, що дозволяє здійснювати в світовому масштабі моніторинг фінансових ринків, проведення фінансових операцій, аналіз можливих ризиків;
- зростаюча інституціоналізація фінансових ринків.

Амбівалентність глобалізації, особливо з точки зору її економічної домінанти проявляється у питанні про її взаємозв'язок з демократизацією. Інтенсивне формування глобальних ринків, що супроводжується хвилею демократичних перетворень у всьому світі, під егідою СБ і МВФ, зробило очевидним не тільки механізм економічної глобалізації, але і широкі соціокультурні і соціально-політичні наслідки цього процесу. Ключова ідея неоконсервативної революції – пріоритет автентичних цінностей, які зводяться до **дерегулювання економіки**, що привело до розриву з ліберальною традицією ХХ ст., яка вбачала в державному втручанні гарантію підтримки ліберального правопорядку в суспільному житті. Зміна ролі держави в економіці і ширше – у функціонуванні найважливіших для життєдіяльності суспільства елементів інфраструктури свідчить про співпадіння неоліберальних і неоконсервативних цінностей. **Приватизація** – універсальний інструмент, за допомогою якого відбувається витіснення держави із найважливіших сфер

держави. Проте метою приватизації є комерціалізація цих сфер, що тільки і забезпечує інтеграцію в систему глобальних ринків. Саме цей зв'язок приватизації і комерціалізації створює дійсний механізм процесу глобалізації в її економічному аспекті. Глобалізація змушує всі країни пристосовувати свої економічні інститути до нових вимог. Під впливом глобалізації в розвинутих країнах спостерігається часткова або повна відмова від курсу на підтримку „держави заможності”, а в країнах, що розвиваються - широкомасштабна лібералізація економіки. Глобалізація різко інтенсифікувала могутність власників капіталу – інвесторів, багатонаціональних компаній і глобальних фінансових інститутів.

В самому широкому сенсі **під економічною глобалізацією** розуміється зникнення економічних меж між державами, формування нових міжкордонних механізмів нагромадження і руху капіталів. Провал „командних економік” європейських соціалістичних країн і СРСР закріпило сприйняття безальтернативності процесу глобалізації – світової економіки як перемоги капіталістичної економіки. І навіть такі країни, як КНР і В'єтнам, які не зазнали колапсу однопартійної політичної системи, змушені були визнати переваги ринкової економіки. Американський дослідник міжнародних економічних відносин Дж. Гарретт виокремлює три головних механізми глобалізації світової економіки :

1. Зростаюча конкуренція у світовій торгівлі ;
2. Виробництво набуває багатонаціонального характеру внаслідок прагнення виробників до динаміки виробничих потужностей, збільшуючи власні прибутки;
3. Посилення міжнародної інтеграції фінансових ринків.

Глобальна фінансова криза 1997-1998 р.р. продемонструвала, що ці механізми можуть виходити з-під контролю окремих держав і міжнародних організацій, якщо не критично сприймати цінності лібералізму.

Перехід економіки на ринкові механізми супроводжується копіюванням визначальних елементів ринкового механізму, як міжнародні торгові угоди, інвестиційна політика, податкова політика, банківська опіка, конвертованість національної валюти, стимулювання іноземних інвестицій, контроль над корупцією.

Отже , мережа міжнародних угод, що розширяється, сприяє глобальній інтеграції національних економік. Суперечливі відносини конкуренції і кооперації між фірмами в процесі глобалізації доповнюються зростаючою транскордонною мобільністю капіталів і обмеженнями, що накладаються державами на міжнародну міграцію робочої сили. Глобальна інтеграція в економіці внаслідок загострення конкуренції на ринках праці часто супроводжується спалахами націоналізму і расизму в політиці. Все це підсилює глобальну нестабільність, яка властива олігопольним структурам ринків, що поглиблюється володарюванням монетаристських доктрин, в центрі яких

саморегуляція економіки. Ефективне подолання глобальної економічної загрози немислиме без прийняття певних антикризових заходів, що зачіпають як фінансові системи певних країн, так і всієї світової спільноти. Оцінюючи наслідки для глобалізації світової економіки, слід виокремити п'ять ключових проблем, з якими спіткнулися як розвинуті країни, так і країни, що розвиваються:

- 1) глобалізація сприяє подальшому економічному зростанню, особливо країн, що розвиваються, де проживає 4,5 млрд. населення;
- 2) чи підтримує глобалізація макроекономічну стабільність чи її підриває;
- 3) чи сприяє глобалізація зростанню безробіття;
- 4) чи підсилює глобалізація нерівність доходів висококваліфікованих працівників тільки в розвинутих країнах чи нерівність зумовлена інтенсифікацією дії ринкових сил в усіх куточках світу;
- 5) як урядові структури всіх рівнів – регіональні, національні і міжнародні – мають можливість використати свої владні механізми до глобального ринку, який формується.

Таким чином, як відмічає Гідденс, процеси глобалізації є найбільш важливими соціальними зламами, які сьогодні відбуваються у світі. Амбівалентність методів глобального управління сама по собі може стати фактором, який дестабілізує світову ситуацію; що виразно продемонструвала фінансова криза 1997-1998 р.р. Фактично мова йде про оволодіння техніками впливу на розбурхані процеси, інтенсивність і спрямованість яких визначається такими „аттракторами”, як культурні архетипи, що детермінують динаміку процесу глобалізації.

1. Економічна глобалізація співпадає з процесами глобалізації і включає процеси економічної систематизації, встановлення і розвитку міждержавних відносин, виникнення глобальної культури і глобальної свідомості;

2. Економічна глобалізація включає систематичне взаємопереплетіння всіх економічних і соціальних зв'язків, які не можуть бути автаркічними (ізолюваними), так як вони впливають один на одного;

3. Економічна глобалізація передбачає розвиток комунікацій, переміщення товарів, послуг, людей, капіталів, а також розмивання кордонів національних держав;

4. Економічна глобалізація сприяє становленню гнучкого і багатоцентрового характеру міжнародних відносин.

Економічну глобалізацію слід розглядати як процес інтеграції різноманітних культур в єдину ринкову логіку, так як формування культури є одночасно результатом глобалізації, умовою її подальшого розвитку. В процесі глобалізації формується одноманітність соціально-економічних умов і в той же час спостерігається збільшення індивідуалізму.

Економічна глобалізація – це процес, що означає формування „homo economicus”, який підпорядковує людську діяльність інтересам грошового нагромадження. „Бережлива раціональність” розчиняє всі минулі цінності в

Воронкова В.Г.

ринковій вартості, заміщує основні моральні цінності людства цінностями „раціональної ефективності”. В її основі лежить утилітаристська модель: моральне те, що приносить найбільшу користь. Глобальна політика зводиться до правил, які необхідні для ринкового обміну: правова захищеність, свобода обміну, виконання прийнятих на себе обов’язків.

Процеси економічної глобалізації є найбільш вагомими серед процесів сучасності. В сучасних умовах інтенсифікація процесів глобалізації сприяє перетворенню світу в цілісність, тому найбільш адекватно об’єктивна специфіка міжнародних економічних відносин виражається за допомогою категорії „глобальної економіки”, сутність якої проявляється в зростаючій інтернаціоналізації сучасного суспільного життя. Економічна глобалізація тісно пов’язана з економічною інтеграцією.

Економічна інтеграція – об’єм міжнародної торгівлі, інвестицій і різного роду розрахунків; по-друге, персональні контакти – міжнародні поїздки і туризм, об’єм міжнародних телефонних переговорів, поштових відправлень; по-третє, технологія, якість користувачів Інтернету, Інтернет-серверів; по-четверте, включеність в міжнародну політику – членство в міжнародних організаціях, кількість посольств.

Найбільш глобалізованою країною є Ірландія, на другому місці – Сінгапур, на третьому – Швейцарія. Крім них, до числа найбільш глобалізованих країн відносяться Нідерланди, Фінляндія, Канада, США, Нова Зеландія, Австрія, Данія, Швеція, Великобританія, Австралія, Чехія, Франція, Португалія, Норвегія, Німеччина, Словенія і Малайзія.

Економічна глобалізація – це процес небаченого збільшення обсягів міжнародних трансакцій у торгівлі, фінансовій та інвестиційній сферах, переміщення інформації, ідей та культурних цінностей, пов’язаних із технологічним обміном.

Економічна глобалізація – це нова (специфічна) стадія (етап, конкретно-історична форма) процесу інтернаціоналізації або наслідок інтенсифікації дії закону інтернаціоналізації господарських зв’язків різних підсистем світової економіки.

Таким чином, економічна глобалізація – процес, що звільняє рух товарів, послуг, капіталів і робочої сили від національних перешкод; правова і економічна основа міжнародного бізнесу. Головна мета міжнародної економічної глобалізації – встановлення міцних всебічних торгово-економічних зв’язків між національними господарствами, зрощення національних процесів відтворення, зближення соціальних та інституційних структур різних країн.

Найбільший рівень стиглості економічної глобалізації – на економічному просторі європейського континенту. Економічна глобалізація має сукупність економічних правил, що базуються на дерегуляції та приватизації національних економік з метою укріплення їх конкурентоспроможності і збільшення їх привабливості для іноземного капіталу.

8.4 Культурна глобалізація як процес формування нової глобальної культури

Культурна глобалізація – це процес, в який втягнуті не тільки в якості суб’єктів, але в якості об’єктів всі країни і цивілізації. По-перше, процеси культурної глобалізації приводять до того, що суспільні, макросоціальні відносини людей виходять за межі національно-державних спільнот, набувають транснаціонального характеру. Культурна глобалізація ослаблює цю ідентифікацію, разом з глобалізацією руйнується структура основних принципів, на яких базувались держави і суспільства, уявляючи собою територіальні, відмежовані один від одного єдності, створюються нові силові і конкурентні співвідношення, з’являються нові конфлікти і суперечності між національно-державними єдностями і акторами, з однієї сторони, і транснаціональними акторами, ідентичностями, соціальними просторами, ситуаціями і процесами – з іншої. По-друге – це криза інституцій і втрата власного простору громадської сфери, яка “приватизується”: особисте життя витісняє громадське і поглинає його (один із виявів процесу індивідуалізації), в результаті чого зростає невизначеність, амбівалентність свідомості та соціальної ідентичності людей. По-третє, культурна ідентичність руйнує взаємопов’язані з глобалізацією процеси, що відбуваються в сфері культури, адже, культурна ідентичність людини з певною спільнотою реалізується перш за все через інтеріоризацію норм, уявлень, цінностей, зразків поведінки, що створюють її культуру. Глобалізація культурних зв’язків виводить їх за межі певного культурного ареалу, залучає їх до еталонів інших культур. Особливо велику роль в цьому процесі відіграє значна інтенсивність системи глобальної комунікації та інформації. Сфери споживацтва та масова культура набувають гомогенного характеру, посилюючи вестернізацію культури, її поліфункціональність, поліструктурність, полікультурність. Національні меншини, що втягуються в процес культурної глобалізації, як елітарні, так і масові (наприклад, мігранти) стають носіями не однієї, а двох, а то й більше культур. В той же час деякі антропологи вважають можливим говорити про формування нової глобальної культури, чи навіть глобальної свідомості, маючи на увазі ті еталони культури, що інтенсивно розповсюджуються в усьому світі, а часткове змішування культур робить можливим формування культурних сімей, що свідчить про перехід до більш широких культурних ареалів. Полікультурність як одна із сучасних тенденцій XXI ст. різною мірою властива кожній країні, що виникла особливо у наш час у зв’язку з розпадом Радянського Союзу, коли країни Західної Європи зустрілися з різноманітними реаліями як наслідок присутності меншин, що принесли в західне суспільство

Воронкова В.Г.

національні суперечності, пов'язані з мовними, релігійними, етнокультурними, етнічними відмінностями. Нещодавні й триваючі сьогодні геополітичні зміни випробують збалансованість між нацією, територією і державою, збалансованість, яка визнається і забезпечується, головним чином, національними системами.

Аналіз свідчить, що культурна глобалізація – це процес прискорення та вдосконалення різноманітних міжнародних потоків товарів та інформації в загальному контексті культурного розвитку. Культурна глобалізація пов'язана зі зміною або трансформацією загальнолюдської цивілізації, що асоціює віддалені спільноти і накладає відбиток на регіони світу та континенти. Культурна глобалізація – це багатоскладний процес, який включає в себе інтерпретацію тотожності і відмінності, універсалізму і партикуляризму, процес перетворення всезагального в особливе та особливого у всезагальне. Саме „зіткнення цивілізацій” означає фрагментацію світу через існуючі цивілізаційні відмінності, що мають місце в культурній диференціації, породжуючи явища „макдональдизації” – гомогенізації культур, що відбувається під егідою вестернізації, європеїзації, американізації, „гібридизації” як широкого спектру міжкультурної взаємодії, що приводить до взаємозбагачення, так і до виникнення культурних відмінностей в контексті соціокультурної динаміки особистості. Під впливом обміну товарами, знаннями, культурними цінностями сформувався свого роду загальний „мегапростір культурної глобалізації”. Цей мегапростір полікультурності розвивається по своїм власним законам, слугує, з однієї сторони, результатом взаємодії локальних національних територій, а з іншої – визначає особливості розвитку останніх. Культурна глобалізація – суперечливий процес, що розвивається одночасно в міждержавних і транснаціональних формах, сприяє виникненню наднаціональних і позанаціональних організацій, інституцій, утворень. Як свідчать вчені, практично на всі сфери діяльності здійснюється вплив культурної глобалізації, яка приводить не тільки до переосмислення відносин між глобальною економікою і національними державами, але й до переоцінки зв'язків між глобальною економікою і локальними цивільними суспільствами, сприяючи і соціокультурній динаміці.

Культурна глобалізація означає залучення великої частини людства в єдину відкриту систему суспільно-політичних, економічних і культурних зв'язків на основі модерних засобів інформатики і телекомунікацій. Культурна глобалізація являє собою новий етап інтеграційних процесів у світі, її процеси стосуються всіх сфер життя суспільства – від економіки і політики до культури і мистецтва. Культурній глобалізації передбачено стати одним з найважливіших факторів, який буде визначати умови розвитку духовного життя етносу та нації у ХХІ столітті. Уже зараз ми знаходимося в процесі, що веде до формування планетарно-інтегрованого людства; поки що ми на початку цього процесу і етнонаціональні утворення зберігають свій статус суспільства, втративши

актуальну самодостатність, вони зберігають самодостатність потенційну. Культурна глобалізація – це об’єктивний процес, детермінований необхідністю техніко-економічної оптимізації сучасного соціуму. Соціоісторичні етнонаціональні культурні організми, що існують поряд один з одним, взаємно впливають один на одного і підлягають впливу, що приводить до істотних змін в структурі останнього.

Економізація духовної культури XXI ст. зводиться до:

- деградації духовних цінностей;
- перетворення культури в галузь економіки (масова культура);
- впливу на біологічні інстинкти людей;
- індустріалізації процесу виробництва маскультури.

Використання докорінної зміни статусу культурної еліти в глобалізаційному суспільстві характеризується:

- невитребуваністю фундаментальної науки, класичного мистецтва і літератури, ідеології колишньої орієнтації;
- створенням цільових західних фондів;
- надання грантів, можливості наукової роботи, заняття мистецтвом, літературою, спортом за кордоном;
- пропозицій цільових соціальних заказів.

Засоби масової інформації характеризуються:

- монополізацією ринку;
- дозуванням інформації можновладцями.

Телебачення і радіо характеризуються:

- відволіканням масової свідомості від проблем сьогодення;
- потоком інформації, що сприяє деградації особистості;
- руйнуванням колективістських начал;
- витісненням інших видів культурного розвитку особистості.

Культурна глобалізація – процес, що вписується в світову господарську систему у взаємодії з природно-біологічним середовищем і надає цій цілісності нову культурну якість; процес, що відтворює трансформацію етнонаціональних культур та їх структур; цілісний геокультурний простір, що функціонує відповідно до своїх законів; вихід будь-якого процесу на загальний рівень. Геокультурні межі – національні ідеї, стратегічні задачі, устремління, що проєціються на геокультурний атлас світу включають: 1) проєкцію ареалів національних культур і транснаціональних ареалів, що взаємодіють в світовому культурному просторі; 2) інтерпретацію глобального простору у формі, придатною для культурної самореалізації кожної нації. Таким чином, мультикультуралізм – це одна із визначальних тенденцій культурологічного контексту культурної глобалізації.

Мультикультуралізм як соціальне явище є характерним для полі культурного суспільства, що розвивається в умовах культурної глобалізації, високого рівня міграційних процесів, розвитку культурно-інформаційного

простору, нового етапу поширення Інтернету в умовах глобалізації. Глобальний світ справді є глобальним у розумінні об'єктивної взаємозалежності народів, нарощування єдиних, наскрізних, транснаціональних вимірів і просторів, переплетіння їхніх історій, зростання впливу зовнішніх (екзогенних) факторів на національний і культурний розвиток, поступове формування мультикультурного простору. Ще Гідденс відмічав, що виникнення ознак глобалізації й розвиток цього процесу тісно пов'язаний з розвитком сучасного суспільства й моделей держав-націй, що рефлексивно реагують на історичні події. Мультикультуралізм – це багатопланове соціальне явище, що охоплює всі сфери життя людини і суспільства, людини і природи, людини і людини. Процеси мультикультурного суспільства розвиваються на всіх рівнях: локальному, національному, субнаціональному, супранаціональному, глобальному.

Поняття мультикультуралізму як складного соціального феномена детерміновано розвитком міграційних процесів, пов'язаних з багатоманітністю культур, що відображають процес діалогу культур і цивілізацій; глобалізацією культури, що визначається інформаційними технологіями, мовним, етнокультурним, регіональним плюралізмом; культурним розмаїттям сучасного полікультурного суспільства. Мультикультуралізм пов'язаний з різними відмінностями – етнокультурними, етнічними, релігійними, мовними, природно-історичними, що впливають на різні сфери існування людини. Мультикультуралізм як соціальний феномен проявляється в космополітизмі і культурному розмаїтті, глобальному поширенні інформації, споживанні масової продукції, появі феномена „культурного громадянства”, формуванні геокультурних ареалів.

Мультикультуралізм як складний багатодиференційований соціальний процес зачіпає відносини між релігіями та етносами, культурами і цивілізаціями, традиційними і сучасними цінностями, різноманітними культурними і релігійними орієнтаціями, стилями життя та культурними ідеалами і традиціями. Оскільки культура має видиме вираження, вона є колективною побудовою, вищою за індивідуальні вподобання, здатна впливати на діяльність людини у полікультурному середовищі. Адже, ще Т.Парсонс. аналізуючи процес глобалізації, дійшов висновку: якщо суспільства рухаються по загальному еволюційному шляху, то вони стають усе більш схожими між собою. В основі формування єдиного мультикультурного суспільства, в якому проживають мільйони українців, формуються культурні архетипи, як культурної поляризації, культурної асиміляції, культурної ізоляції, культурної гібридизації, в контексті яких людина повинна адаптуватися до умов глобалізованого світу. Основою розвитку мультикультурного суспільства є формування **метакультури**, що розвивається в контексті великих культурних ареалів на основі нових ціннісних орієнтирів.

Метакультура визначається такими особливостями: 1) має

надособистісний характер; 2) об'єднує різні, але подібні за деякими загальними параметрами культури. В основі подібності культур, що входять до єдиної метакультури, можуть бути: а) мовна спільність культур, що обумовлює близькість багатьох інших сторін культурного життя; б) спільність природних умов; в) релігійна спільність. Історія свідчить, що релігії відіграють найбільш істотну роль в утворенні метакультур, виступаючи як сполучна ланка, яка з'єднує культури. Метакультури – це цивілізації в хантінгтонівському розумінні, тобто культурні спільності найвищого порядку.

Принципово інший напрямок культурологічного та соціологічного осмислення глобалізації представлено в міжнародній дискусії концепціями **Е.Д.Сміта та А.Аппадурая**. Феномен **глобальної культури** та супровідні йому процеси глобалізації культур та культурної глобалізації трактуються в межах цього напрямку як ідеологічні конструкції, що породжуються умовами реального функціонування світової економіки та політики. Запропонована Ентоні Д.Смітом концепція глобальної культури вибудовується через методологічне і змістовне протиставлення наукового поняття «культура» образу «глобальної культури», ідеологічно сконструйованих в якості реальності глобального масштабу. Висхідним методологічним підґрунтям концепцій глобальної культури Сміта є прийняття терміна «культура» в його соціологічному контексті чи культурологічній інтерпретації. Е.Д. Сміт визнає, що в різноманітних концепціях і трактуваннях поняття «культура» відтворюється визначення «колективного начала», сукупності віровчень, стилів, вартостей і символів», закріплених в історії суспільств.

Метакультури – це цивілізації в хантінгтонівському розумінні, тобто культурні спільності найвищого порядку. Процес культурної глобалізації визначає появу саме нових форм культурних процесів та нових ціннісних орієнтирів. Атрибутивною ознакою мультикультуралізму є його дисперсність, дискретність, локальність, відсутність цілісності що сприяє культурній розмаїтості, появі нового феномена „єдності в різноманітності”, формуванні різноманітних форм культурної ідентифікації на основі об'єднання певних локальних культур та архітектури відкритості.

В контексті мультикультуралізму виокремлюється такий вид культури, як Інтернет-культура, яка характеризується, згідно з М.Кастельсом, чотирирівневою структурою, що включає техномеритократичну культуру, хакерівську культуру, культуру віртуальних громад та підприємницьку культуру, які створюють ідеологію свободи, яка поширена в світі Інтернету. Культура Інтернету мультикультурного суспільства - це культура, побудована на технократичній вірі в прогрес людства завдяки інформаційним технологіям, утверджується співтовариствами хакерів, існування яких визначається вільною та відкритою технологічною творчістю, втілена у віртуальних мережах, націлених на створення нового полікультурного суспільства, яке матеріалізоване у функціонуванні нової інформаційної економіки та нової глобальної культури. Культура, на думку Ж.Бодрійяра, перестала бути

Воронкова В.Г.

прив'язаною до певного місця і, з іншого боку, у кожному окремому місці вона перестала являти собою певну цілісність.

Культура мультикультурного суспільства стала фрагментарною, розпалася на культури окремих спільностей, свого роду культурні діаспори, що відрізняються за смаками, звичками й віруваннями, в яких відбувається поширення комерціалізації, іронії, гри, переструктурування всього формату домінуючої елітарної культури, що детерміновано плюралістичною сферою виявлення інтересів у напрямі - від культурного імперіалізму до культурного плюралізму - як на локальному, так і на глобальному рівнях.

Процес культурної глобалізації визначає появу саме нових форм культурних процесів та нових ціннісних орієнтирів. Атрибутивною ознакою мультикультуралізму є його дисперсність, дискретність, локальність, відсутність цілісності що сприяє культурній розмаїтості, появі нового феномена „єдності в різноманітності”, формуванні різноманітних форм культурної ідентифікації на основі об'єднання певних локальних культур та архітектури відкритості.

В контексті мультикультуралізму виокремлюється такий вид культури, як Інтернет-культура, яка характеризується, згідно з М.Кастельсом, чотирирівневою структурою, що включає техномеритократичну культуру, хакерівську культуру, культуру віртуальних громад та підприємницьку культуру, які створюють ідеологію свободи, яка поширена в світі Інтернету. Культура Інтернету мультикультурного суспільства - це культура, побудована на технократичній вірі в прогрес людства завдяки інформаційним технологіям, утверджується співтовариствами хакерів, існування яких визначається вільною та відкритою технологічною творчістю, втілена у віртуальних мережах, націлених на створення нового полікультурного суспільства, яке матеріалізоване у функціонуванні нової інформаційної економіки та нової глобальної культури.

Культура, на думку Ж.Бодрійяра, перестала бути прив'язаною до певного місця і, з іншого боку, у кожному окремому місці вона перестала являти собою певну цілісність. Культура мультикультурного суспільства стала фрагментарною, розпалася на культури окремих спільностей, свого роду культурні діаспори, що відрізняються за смаками, звичками й віруваннями, в яких відбувається поширення комерціалізації, іронії, гри, переструктурування всього формату домінуючої елітарної культури, що детерміновано плюралістичною сферою виявлення інтересів у напрямі - від культурного імперіалізму до культурного плюралізму - як на локальному, так і на глобальному рівнях.

Культурна глобалізація – відкриває небувалі можливості прискорення процесу уніфікації та поширення передових технологій; стійкого функціонування інформаційних мереж; розвитку творчості та нововведень; економічного зростання на основі інтенсифікації, економічного, наукового,

культурного розвитку народів; удосконалення механізму розподілу ресурсів, підвищення ефективності їхнього використання на основі розвитку глобальної конкуренції; підвищення якості життя; поліпшення заможності сімей, розширення можливостей вибору та доступу до нових ідей, знань; посилення міжнародної координації на основі формування економічного середовища, заснованого на уніфікованих принципах і правилах; зменшення загрози міжнародних конфліктів, локальних воєн; поширення ідей гуманізму, демократії, захисту громадянських прав та основних свобод людини; об'єднання зусиль людства у вирішенні глобальних проблем.

Культурна глобалізація породжує безпрецедентні загрози та ризики технологічної диференціації, консервації технологічної і соціальної відсталості ряду країн внаслідок їхньої неконкурентоспроможності і слабкості власної ресурсної бази; глобальної нерівності економічного і соціального розвитку, посилення стратифікації та диспропорцій світової економіки; поглиблення розриву між товарними та фінансовими ринками, посилення турбулентності міжнародних фінансових і культурних потоків, небезпеки глобальних криз; деградації неконкурентоспроможних виробництв, зростання безробіття, викликаного структурною перебудовою та новими правилами до якості робочої сили; загострення соціальних проблем, ослаблення національних систем соціального захисту; загострення конфліктів різного характеру й масштабу, національної та релігійної нетерпимості; створення глобальної мережі злочинного бізнесу, міжнародного тероризму; втрати національної ідентичності, руйнування традиційного способу життя, ціннісних орієнтирів, стандартизації національних культур; транснаціоналізації екологічних, економічних, технологічних, проблем.

8.5 Глобалізація як системна цілісність економічних, політичних, культурних, національних процесів

Сучасний світ надзвичайно складний і динамічний, так як визначальним для цього процесу є посилення глобалізації, зростання взаємодії економічних, політичних, соціальних, культурних, правових та інших факторів. Під „глобалізацією” вважається взаємозв'язок процесів інтернаціоналізації економіки, розвитку єдиної системи світового порядку, зміни й ослаблення функцій національної держави, активізації діяльності транснаціональних недержавних утворень як нових політичних акторів, формування спільної системи цінностей і принципів міжгрупових відносин .

Під глобалізацією слід розуміти послідовну трансформацію світового простору в єдину зону, в якій вільно переміщуються капітали, товари, послуги, вільно поширюються ідеї і пересуваються їх носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів та відшліфовуючи механізми їхньої взаємодії. Дати чітке і

Воронкова В.Г.

єдине визначення глобалізації складно, різні питання цього процесу є предметом вивчення багатьох наук, кожна з яких має свій науковий дискурс. Крім того, необхідно прийняти до уваги, що глобалізація є історичним процесом, що розвивається протягом сторіч, і цей процес ще незавершений. Поняття глобалізації ширше, чим поняття інтеграції. Якщо інтеграція означає зближення політичної, економічної, правової, духовно-культурної систем декількох держав і регіонів в процесі традиційної міждержавної співпраці; глобалізація передбачає всеохоплюючий процес взаємодії і взаємовпливу практично всіх держав світу, хоч справа не тільки в об'ємі, але і в якості, формах і змісті такого взаємовпливу.

Уявляється, що глобалізація має високий ступінь і глибину взаємопроникнення норм, ідей, правил співпраці, конкретних стандартів спілкування, проте можлива лише на високому рівні розвитку цивілізації, так як формує спільні цілі і довгострокові інтереси людства на основі усвідомлення єдності світу перед зростаючою загрозою його виживання. Оцінюючи буття української людини у сучасному глобалізованому світі, необхідно враховувати різні фактори, виходячи також із перспективи.

Систематична реалізація курсу на інтеграцію до Європейського Союзу забезпечуватиме гарантії верховенства права, плюралістичної демократії, дотримання прав людини, розвиток в Україні громадянського суспільства, побудову соціально-орієнтованої ринкової економіки, формування національної ідентичності. Домінантою глобалізаційних економічних перетворень сучасного українського суспільства має стати широкомасштабна, всеохоплююча модернізація всіх сфер суспільно-економічного життя як консолідуюча основа розбудови незалежної, суверенної держави, в якій гармонійно поєднуються інтереси громадян українського суспільства та світової спільноти.

Суперечності між культурними, релігійними й етнічними спільнотами досягли на рубежі третього тисячоліття особливого загострення. Не випадково такої популярності в 1990-х роках набула теорія Самуеля Хантінгтона про «зіткнення цивілізацій», в якій він затверджує, що вищий рівень можливої в людському суспільстві інтеграції – це культурна спільність, яка є вищою за економічні й ідеологічні фактори. Саме в контексті глобалізації стали можливі широкі інтеграційні процеси, що, проте, відбуваються не на світовому рівні, а на рівні декількох цивілізацій: «Нація-держава» залишається головною діючою особою в міжнародних відносинах, але найбільш виразні конфлікти глобальної політики розгортатимуться між націями і групами, які належать до різних цивілізацій.

На початку третього тисячоліття загострилися проблеми становлення особистості, детерміновані процесами культурної глобалізації. Під культурною глобалізацією слід розуміти процес виникнення і поширення так званої „глобальної культури”, з однієї сторони, зміцнення інтеграційних тенденцій,

розширення культурних зв'язків, посилення контактів між різними частинами світу; з іншої – посилення процесів вестернізації, що призвела до визначення чотирьох головних соціокультурних мегатенденцій ХХІ століття: культурної поляризації, культурної асиміляції, культурної гібридизації, культурної ізоляції. Асиміляція – це засіб досягнення етнічної однорідності, найбільш швидко здійснюється у суспільствах, де відбувається розсіювання різнорідних мігрантів в однорідному, тісно пов'язаному економічними, політичними та культурними зв'язками бутті. Розрізняється асиміляція добровільна та насильницька. Етнічні цінності характеризують той чи інший етнос як асиміляцію – консолідацію культурних традицій, обрядів етносу, що впливають на рівень соціоінтегративного соціуму в умовах глобалізованого простору.

Етнічна консолідація поділяється на внутрішньоетнічну і міжетнічну. Під внутрішньоетнічною консолідацією розуміють процеси внутрішнього зміцнення і зростання чисельності етносу завдяки послідовному зникненню культурно-мовних і побутових відмінностей між субетносами та/чи етнографічними групами, а також зростанні загальноетнічної самосвідомості. В контексті культурної глобалізації з'являється новий вимір буття як „маргіналізація ідентичності”, що являє собою сукупність специфічних особливостей свідомості і поведінки людей, зокрема етнічних індивідуальностей, представників соціальних спільностей, груп, які характеризуються амбівалентністю, психологічною розколотістю, нестійкістю, непослідовністю, психологічною роздвоєністю, непослідовністю дій, неспроможністю адаптуватися до певної референтної спільноти чи групи. Буття маргіналу – це буття амбівалентного, психологічно розколотого типу людини, що проявляє психічну нестійкість та прагне жити одночасно в двох світах, але по-справжньому не живе в жодному з них. Буття етнічних міграцій – це міграції населення, в яких беруть участь люди певної етнічної (національної) приналежності, тобто на перший план висувається роль етнічного фактора. Ізолятори – відносно невеликі групи людей, які через своє територіальне становище опинилися відірваними від маси населення. Маятникова міграція – регулярні переміщення населення, із одного населеного пункту в інший – із села до міста, із малого міста в велике. У зв'язку з цими процесами виникають багато нових процесів, пов'язаних з формуванням нових форм ідентичності.

„Нова етнічність” – це поняття, пов'язане з формуванням образу ворога, в якому узагальнено численні етнічні групи, невільовано різницю між ними, що повністю ігнорує культурні та місцеві різниці між етнічними групами, стимулюючи конфронтацію ідентичностей. Р.Шпорлюк виокремлює наступні типи буття та ідентичностей: 1) балтійська зона (Естонія, Латвія, Литва, Скандинавські країни, Польща, Німеччина); 2) Східно-Центральна Європа (Україна та Білорусія, Литва у сусідстві, де Польща є ключовою точкою, Угорщина, Словенія та Румунія); 3) „кавказьке сусідство”, що складається з трьох колишніх кавказьких радянських республік; 4) територія Центральної Азії разом з новими зовнішніми зв'язками. М. Кузьо припускає змішування

Воронкова В.Г.

ідентичностей – історико-політичної, соціокультурної, етнічної та національної. Природа етнічності має багаторівневий характер. Індивіди можуть на різних рівнях ідентифікації відчувати свою залежність водночас до кількох етнічних спільнот: є приклади, коли одна людина одночасно ідентифікує себе з кількома етнічними спільнотами різного рівня: українець (етнос), гуцул (субетнос), слов'янин (метаетнічна спільність).

П.Бергер і Т.Лукман пояснюють процес зміни буття особистості через поняття трансформації, а тотальну трансформацію особистості називають альтернацією. Культурні архетипи (архетип – прообраз), введені К.Юнгом, – це проформи колективного неусвідомленого, основні образи тієї чи іншої культури, що формуються разом з виникненням певної культури як системи та породжують в умовах культурно-інформаційного простору такі культурні архетипи: консолідації, конфронтації, конкуренції, кооперації. Архетипізм культури, що входить в структуру національного буття, сприяє створенню культурних умов етнічного буття як „емоційно-динамічні моделі”, праформ культури, символічних образів, певних схильностей чи тенденцій, які сформувалися у людини під впливом соціалізації, інтеріоризації соціального досвіду. Міжетнічна інтеграція українського суспільства – це досягнення відповідного консенсусу, який має бути втілений у державній програмі побудови мультикультурного суспільства, що базується на культурному плюралізмі.

Складність етнокультурних процесів посилюється складністю етнічної картини світу, в контексті якої існує багатоманітність моделей взаємодії. Етноси включають такі типи взаємозв'язків, як симбіоз (добросусідство), асиміляція (злиття), ксенія (добровільне об'єднання без злиття), химера (об'єднання без злиття) шляхом покорення одного етносу іншим. Таким чином, культурна глобалізація, яка впливає на розвиток етнонаціональних процесів, сприяє трансформації і модернізації буття етнонаціональних культур, формує такі геокультурні ареали, в контексті яких сьогодні розвиваються нові етноспільноти в умовах формування планетарно-інтегрованого суспільства. Таким чином, етнонаціональна ідентичність – це аутоототожнення суб'єкта з іншими індивідами, соціогрупами; механізм соціалізації особистості в іншомовному середовищі, в умовах акультурації, яка відбувається через процеси соціально-культурної комунікації.

Таким чином, ціннісно-смилова основа міжнародних економічних відносин визначається її новою парадигмою культурної глобалізації як нового виміру буття людини, що детермінується сукупністю інваріантів, альтернативністю стилів життя, формуванням нового типу мегасоціуму, що включає сукупність соціумів, природу і культуру. Тому слід оптимізувати такі індикатори національної держави, які сприяють євроінтеграційному вибору України: масштаби захисту населення від стихійних ринкових сил і недостатнього рівня доходів; масштабність соціальних прав і соціальної

підтримки; питому вагу недержавних асигнувань на соціальні програми; масштаби індивідуального (колективного) фінансування соціальних програм; масштабні диференціації системи соціального забезпечення; масштаби гарантій забезпечення повної зайнятості населення; досягнення гідного життя людини на засадах справедливості.

8.6 Місце і роль України в глобалізаційних процесах

Сучасний світ надзвичайно складний і динамічний, так як визначальним для цього процесу є посилення глобалізації, збільшення взаємодії економічних, політичних, соціальних, культурних, правових та інших факторів. Під терміном „глобалізація” розуміється взаємозв’язок процесів інтернаціоналізації економіки, розвитку єдиної системи світового порядку, зміни й ослаблення функцій національної держави, активізації діяльності транснаціональних недержавних утворень як нових політичних акторів, формування спільної системи цінностей і принципів міжгрупових відносин. Під глобалізацією слід розуміти поступове перетворення світового простору в єдину зону, в якій безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, вільно поширюються ідеї і пересуваються їх носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів та шліфуючи механізми їхньої взаємодії.

Дати чітке і єдине визначення глобалізації складно, різні питання цього процесу є предметом вивчення багатьох наук, кожна з яких має свій науковий дискурс. Крім того, необхідно прийняти до уваги, що глобалізація є історичним процесом, що розвивається протягом сторіч, і цей процес ще незавершений. Поняття глобалізації ширше, чим поняття інтеграції. Якщо інтеграція означає зближення політичної, економічної, правової, духовно-культурної систем декількох держав і регіонів в процесі традиційної міждержавної співпраці, глобалізація передбачає всеохоплюючий процес взаємодії і взаємовпливу практично всіх держав світу, хоча справа не тільки в об’ємі, але і в якості, формах і змісті такого взаємовпливу.

Уявляється, що глобалізація має високий ступінь і глибину взаємопроникнення норм, ідей, правил співпраці, конкретних стандартів спілкування, проте можлива лише на високому рівні розвитку цивілізації, так як формує спільні цілі і довготермінові інтереси людства на основі усвідомлення єдності світу перед зростаючою загрозою його виживання. Оцінюючи буття української людини у сучасному глобалізованому світі, необхідно враховувати різні фактори, виходячи також із перспективи. Неухильна реалізація курсу на інтеграцію до Європейського Союзу забезпечуватиме гарантії верховенства права, плюралістичної демократії, дотримання прав людини, розвиток в Україні громадянського суспільства, побудову соціально-орієнтованої ринкової економіки, формування національної ідентичності. Домінантою глобалізаційних економічних перетворень сучасного українського суспільства

Воронкова В.Г.

має стати широкомасштабна, всеохоплююча модернізація всіх сфер суспільно-економічного життя як консолідуюча основа розбудови незалежної, суверенної держави, в якій гармонійно поєднуються інтереси громадян українського суспільства та світової спільноти.

Місце й роль України в глобалізаційних процесах залежить від багатьох факторів, серед яких визначальними є її природно-ресурсний і людський потенціали, рівень економічного і науково-технологічного розвитку, напрямки спеціалізації (в регіональному і світовому масштабі), стан інституціональної системи та зовнішньоекономічної інфраструктури. Повноцінна участь України у глобалізаційних світогосподарських процесах стане можливою лише за умови якісного вдосконалення всіх складових, що визначають становище країни у світовій економіці і міжнародних економічних відносинах, зокрема в євроінтеграційних процесах, у виборі оптимальної моделі взаємодії економіки України зі світовим господарством у таких вимірах, як геостратегічний, ринково-товарний, фінансово-інвестиційний, інституційний, культурний та ін. Хоча Україна є Європейською державою (Центральноєвропейський регіон), вона має певне коло інтересів поза межами регіону (насамперед, Росією, Білоруссю, країнами СНД). Відомий політолог М. Михальченко підкреслює, що просування України в головному напрямку, тобто інтеграції з Центральною та Західною Європою, - шлях складний, але перспективний, який вимагає великих зусиль влади та народу, перебудови свідомості й способу життя людей, забезпечення умов розвитку відповідальності та свободи особистості, демократизації держави й модернізації політичної системи суспільства та економіки.

Для України привабливою є європейська модель мислення як підґрунтя для узгодження інтересів країн з різним рівнем соціально-економічного розвитку та різними типами культури. Українська політика стосовно держав Західної Європи та європейських інституцій повинна стати більш інституційно-структурованою, щоб бути цілеспрямованою та ефективною.

Саме орієнтація на передові європейські держави та інституції, використання європейської моделі розвитку суспільства дають Україні шанс увійти до кола розвинутих держав світу. У зв'язку з адаптацією України до європейських реалій, перетворення інтеграції на потужний генератор системних змін у державі необхідно досягти сумісності цінностей, норм і принципів внутрішнього політичного та соціального життя України з нормами і принципами євроспільноти. В умовах світової глобалізації досягнути високого рівня життя неможливо без забезпечення інтеграційних процесів із світовою спільнотою.

При цьому інтеграційні зусилля слід спрямовувати до більш досконалих соціальних і технологічних систем, тому членство України в ЄС стає необхідною умовою для подальшого високого рівня розвитку держави та громадянського суспільства. Багато буттєвих проблем неможливо адекватно

оцінити і вивчити на рівні окремої країни та її міжнародних відносин з іншими країнами. Їх потрібно формувати з погляду глобальних процесів в контексті соціально-культурної антропології. Глобальні сили (під якими розуміють транснаціональні організації, інші глобальні економічні утворення, глобальну культуру або різні ідеології глобалізації) стають настільки сильними, що ставиться під питання подальше існування окремих національних держав.

Місце й роль України в глобалізаційних процесах залежить від багатьох факторів, серед яких визначальними є її природно-ресурсний і людський потенціали, рівень економічного і науково-технологічного розвитку, напрямок спеціалізації (в регіональному і світовому масштабі), стан інституціональної системи та зовнішньоекономічної інфраструктури. Повноцінна участь України у глобалізаційних світогосподарських процесах стане можливою лише за умови якісного вдосконалення всіх складових, що визначають становище країни у світовій економіці і міжнародних економічних відносинах, зокрема в євроінтеграційних процесах, у виборі оптимальної моделі взаємодії економіки України зі світовим господарством у таких вимірах, як геостратегічний, ринково-товарний, фінансово-інвестиційний, інституційний, культурний та ін. Хоча Україна є Європейською державою (Центральноевропейський регіон), вона має певне коло інтересів поза межами регіону (насамперед Росією, Білоруссю, країнами СНД).

Відомий політолог М. Михальченко підкреслює, що просування України в головному напрямку, тобто інтеграції з Центральною та Західною Європою, - шлях складний, але перспективний, який вимагає великих зусиль влади та народу, перебудови свідомості й способу життя людей, забезпечення умов розвитку відповідальності та свободи особистості, демократизації держави й модернізації політичної системи суспільства та економіки. Для України привабливою є європейська модель мислення як підґрунтя для узгодження інтересів країн з різним рівнем соціально-економічного розвитку та різними типами культури. Українська політика стосовно держав Західної Європи та європейських інституцій повинна стати більш інституційно-структурованою, щоб бути цілеспрямованою та ефективною. Саме орієнтація на використання європейської моделі розвитку суспільства дають Україні шанс увійти до кола розвинутих держав світу. У зв'язку з адаптацією України до європейських реалій, перетворення інтеграції на потужний генератор системних змін у державі необхідно досягти сумісності цінностей, норм і принципів внутрішнього політичного та соціального життя України з нормами і принципами євроспільноти. В умовах світової глобалізації досягнути високого рівня життя неможливо без забезпечення інтеграційних процесів із світовою спільнотою. При цьому інтеграційні зусилля слід спрямовувати до більш досконалих соціальних і технологічних систем, тому членство України в ЄС стає необхідною умовою для подальшого високого рівня розвитку держави та громадянського суспільства. Багато буттєвих проблем неможливо адекватно

Воронкова В.Г.

оцінити і вивчити як на рівні окремої країни, так і міжнародних відносин з іншими країнами.

Висновки до восьмого розділу

Людство під тиском глобальних проблем об'єктивно прагне до більш тісного і багатостороннього об'єднання – глобалізації. Процес глобалізації протікає в надто суперечливих формах, викликаних соціально-економічною, політичною і духовною боротьбою в світі. Однак ХХІ століття повинне стати століттям єдності різноманіття на базі істинних загальнолюдських цінностей. Становлення відкритого цивільного суспільства, демократичні реформи, стійкий соціально-економічний розвиток можливі лише при стабільності в державі і світі, повинні спиратися на широку суспільну підтримку, консолідацію суспільства: терпимість (толерантність) його членів до чужих думок, вірувань, поведінки.

Кардинальні геополітичні зміни, що відбуваються на початку ХХІ століття, свідчать про те, що світ вступив у фазу чергової глобальної трансформації. З початку 90-х років сучасний світ існує в особливих умовах переходу до поліцентричності, формування якої супроводжується загостренням економічних, геополітичних, етноконфесійних, демократичних та інших протиріч між центрами сили й світовою цивілізацією. Зберігається тенденція розв'язання протиріч із застосуванням бранної сили, що не сприяє гармонізації етнонаціонального буття у світовому масштабі (особливо це проявляється на Близькому Сході, на Балканах, в окремих регіонах СНД). Реальність вимагає принципово нового філософського підходу до осмислення причин розширення глобалізації світового демократичного процесу.

Сучасні західні демократичні країни є стабільними суспільними системами, становлення яких пройшло три етапи: 1) виникнення контактів і зв'язків різних елементів; 2) через те, що відсутні „правила гри”, контакти і зв'язки перетворюються на конфлікти; 3) в процесі конфлікту, завдяки діалогу і компромісу між різними елементами, встановлюються „правила гри”, взаємовідносини різних елементів стабілізуються і формується демократична система.